

**Alma Mater Leopoliensis
Dzieje humanistyki lwowskiej
1661–1946**

(z dwoma interaktywnymi inwentarzami)

Tom 1

Nauki filologiczne

Dostęp online:
<https://bibliotekacyfrowa.pl/publication/158884>
<https://repozytorium.uni.wroc.pl/publication/151531>
<https://doi.org/10.34616/151531>

**Alma Mater Leopoliensis
Dzieje humanistyki lwowskiej
1661–1946**

(z dwoma interaktywnymi inwentarzami)

Tom 1
Nauki filologiczne

Pod redakcją
Anny Dąbrowskiej i Heleny Sojki-Masztalercz

Wrocław 2025

Recenzenci: *dr hab. Elżbieta Dzikowska, em. prof. Uniwersytetu Łódzkiego*
dr hab. Michał Sarnowski, em. prof. Uniwersytetu Wrocławskiego
prof. dr hab. Łukasz Tomasz Sroka, Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej
w Krakowie

**NARODOWY PROGRAM
ROZWOJU HUMANISTYKI**

Publikacja finansowana w ramach programu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego pod nazwą „Narodowy Program Rozwoju Humanistyki” – moduł „Dziedzictwo narodowe” w latach 2018–2025, nr 0170/NPRH6/H11/85/2018.

Kierownik projektu: *prof. dr hab. Anna Dąbrowska*

Na okładce: Gmach dawnego Sejmu Krajowego we Lwowie. Od 1919 r. gmach główny Uniwersytetu Jana Kazimierza. DALO, Zespół 2: Magistrat Stołecznego Królewskiego Miasta Lwowa, opis 3, sprawa 1, karta 15

Redakcja wydawnicza: *Małgorzata Grochocka*

© Copyright by Uniwersytet Wrocławski

Publikacja udostępniona na licencji Creative Commons Uznanie autorstwa - Bez Utworów Zależnych 4.0 (CC BY-ND 4.0), <https://creativecommons.org/licenses/by-nd/4.0/deed.pl>

Projekt i wykonanie okładki: *Karolina Drozd*

Opracowanie techniczne inwentarzy: *Marcin Szala*

Opracowanie indeksów: *Aleksandra Kumaszcza, Marcin Szala*

Skład i opracowanie techniczne: *Aleksandra Kumaszcza, eBooki.com.pl*

Uniwersytet Wrocławski

Wydział Filologiczny

Instytut Filologii Polskiej

pl. Nankiera 15b

50-140 Wrocław

ISBN 978-83-956474-3-7 (całość)

ISBN 978-83-956474-4-4 (t. 1)

Spis treści

Wstęp	9
Adam Redzik Od kolegium jezuickiego do uniwersytetu. Historia Uniwersytetu Lwowskiego w oficjalnych aktach prawnych.....	19
Ewa Grzęda Filologia polska – literaturoznawstwo na Uniwersytecie Lwowskim do 1914 r...	67
Mariusz Chrostek Filologia polska – literaturoznawstwo na Uniwersytecie Lwowskim w latach 1914–1946	99
Anna Dąbrowska, Anna Burzyńska-Kamieniecka Filologia polska – językoznawstwo na Uniwersytecie Lwowskim	145
Bartosz Juszcak Filologia słowiańska na Uniwersytecie Lwowskim	197
Helena Sojka-Masztalerz Filologia ukraińska na Uniwersytecie Lwowskim.....	233
Jakub Pigoń Filologia klasyczna na Uniwersytecie Lwowskim	259
Markus Eberharter Filologia germańska na Uniwersytecie Lwowskim.....	297
Tomasz Krzyżowski Orientalistyka na Uniwersytecie Lwowskim.....	335

Beata Baczyńska, Ewa Krystyna Kulak

Filologia romańska na Uniwersytecie Lwowskim..... 361

Mirosława Podhajecka

Filologia angielska na Uniwersytecie Lwowskim..... 385

Indeks osobowy 419

Wstęp

Na przestrzeni swojej ponadtrzystuletniej historii Uniwersytet Lwowski był jedną z najważniejszych placówek naukowo-badawczych, edukacyjnych i kulturotwórczych Europy Środkowej. Mimo niejednokrotnie napiętych stosunków narodowościowych uczelnia ta wpisała się w tradycję wielonarodowej Rzeczypospolitej i odegrała znaczącą rolę, wpływając na rozwój nauki polskiej i edukację przyszłych pokoleń.

Przedmiotem dociekań w pierwszym tomie monografii *Alma Mater Leopoliensis. Dzieje humanistyki lwowskiej 1661–1946 (z dwoma interaktywnymi inwentarzami)* jest filologia, czyli dział nauk humanistycznych zajmujących się językiem i literaturą danego narodu lub kręgu kulturowego. Ze względu na języki lub grupy językowe, które były przedmiotem analizy, wyszczególniono filologię polską, filologię klasyczną, filologię germańską, filologię angielską, filologię romańską, filologię słowiańską i filologię ukraińską, a także – orientalistykę jako naukę pokrewną. Dodatkowo ze względu na funkcję i zakres filologii polskiej w dziejach Uniwersytetu Lwowskiego, zwłaszcza pod koniec XIX i w pierwszych latach XX w., wyodrębniłyśmy z niej literaturoznawstwo i językoznawstwo. Tym dyscyplinom poświęcone zostały osobne artykuły.

Mimo dużego zainteresowania badaczy różnych dyscyplin nauki dziejami Uniwersytetu Lwowskiego brakowało dotychczas odrębnego opracowania historii nauk filologicznych na przestrzeni dłuższego okresu (zazwyczaj ograniczano się do dwudziestolecia międzywojennego). Inaczej niż w przypadku na przykład nauk historycznych dokonaniom lwowskich filologów poświęcono stosunkowo mało miejsca; poza nielicznymi wyjątkami (M. Chrostek, *Złote lata polonistyki lwowskiej (1919–1939)*, Rzeszów 2016; M. Podhajecka, *Lektorzy języka angielskiego w międzywojniu*, Kraków 2021) były to głównie prace zbiorowe opisujące również inne dziedziny nauki, np. rozdział *Wydział Humanistyczny* autorstwa Ł.T. Sroki w fundamentalnym dziele o historii lwowskiej uczelni *Academia Militans. Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie* (red. wstęp i zakończenie A. Redzik, Kraków 2015, s. 551–660), przekrojowy artykuł L. Bednarczuka o językoznawstwie na Uniwersytecie Jana Kazimierza i cenny poznawczo tekst J. Maślanki poświęcony lwowskiemu literaturoznawstwu w tomie pokonferencyjnym *Universitati Leopoliensi trecentesimo*

quingagesimum anniversarium suae fundatonis celebranti im memoriam. Uniwersyte-towi Lwowskiemu dla upamiętnienia trzysta pięćdziesiątej rocznicy jego fundacji (red. W. Lohman, Kraków 2011, 209–223; 349–374), a także krótki rozdział o Wydziale Humanistycznym w książce J. Drausa *Uniwersytet Jana Kazimierza 1918–1946. Portret kresowej uczelni* (Kraków 2007). Badania i osiągnięcia naukowe, działalność dydaktyczna oraz społeczna historyków literatury, teoretyków literatury, językoznawców, metodyków nauczania języka oraz lektorów nie były do tej pory opisywane w takim zakresie jak w prezentowanej monografii i – co warto podkreślić – w tak dużym stopniu na podstawie materiałów archiwalnych. Niektóre zagadnienia dotyczące filologii (poza pracami J. Starnawskiego, np. *Zarys dziejów katedr literatury polskiej w Uniwersytecie Lwowskim* „Analecta. Studia i Materiały z Dziejów Nauki” 1992, 1/2, s. 7–79) omawiano głównie w artykułach rozproszonych w różnych publikacjach. Wymieńmy kilka rozpraw z ostatnich trzydziestu lat, które mają bardziej ogólny charakter. Należą do nich prace: *Rozwój katedr i badań filologicznych z zakresu filologii klasycznej oraz germanistyki, romanistyki i anglistyki na uniwersytetach krakowskim i lwowskim w latach 1850–1918* („Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Literackie” 145 (2), s. 215–236) autorstwa M. Stinii, a także ukraińskich badaczy: A. Kozycznego *190 lat historii katedry filologii polskiej na Uniwersytecie Lwowskim* („Postscriptum Polonistyczne” 2009, 1 (3), s. 209–222), A. Krawczuk *Rozwój polonistyki na Uniwersytecie Lwowskim* („Język Polski” 2013, 93, s. 150–161), I. Hańenko: *Кафедра слов'янської філології Львівського Університету (20-ті роки ХХ ст.)* („Проблеми слов'янознавства” 1996, 49, s. 12–21), *Кафедра слов'янської філології Львівського Університету (30-ті роки ХХ ст.)*, („Проблеми слов'янознавства” (1999) 50, s. 61–69) oraz R. Holyka *Ukraińska filologia na Uniwersytecie Lwowskim w XIX wieku i w pierwszej połowie XX stulecia. Ludzie, idee, recepcje* („Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Historyczne” 2018, 145 (2), s. 355–374). W ostatnich dwóch pracach autorzy pokazali funkcjonowanie Katedry Filologii Słowiańskiej i Katedry Filologii Ukraińskiej (zwanej wówczas Katedrą Filologii Ruskiej) nie tylko przez pryzmat działalności naukowej ich kierowników, lecz w szerszym zakresie – na tle dziewiętnasto- i dwudziestowiecznych stosunków polsko-ukraińskich. Warto tu wspomnieć także o artykułach dotyczących lwowskiej orientalistyki: M. Kapeliś *Badania nad Wschodem starożytnym w Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie (okres międzywojenny)*, („Przegląd Orientalistyczny” 2001, 3–4, s. 223–227) i Tomasza Krzyżowskiego *Nauczanie języka ormiańskiego na Uniwersytecie Lwowskim 1904–1939* („Lehahayer. Czasopismo poświęcone dziejom Ormian polskich” 2020, 7, s. 259–281), których autorzy akcentują wkład Uniwersytetu Jana Kazimierza jako najsilniejszego wówczas ośrodka tej dyscypliny w Polsce i znaczenie lwowskiej uczelni dla ogólnego rozwoju orientalistyki.

Kompendium wiedzy stanowią encyklopedie i słowniki, m.in. *Polski słownik biograficzny* (oraz jego wydanie internetowe) i *Słownik biograficzny profesorów uniwersytetów Drugiej Rzeczypospolitej. Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie* (M. Przeniosło, M. Przeniosło, Kielce 2022). Szczegółowa bibliografia prac dotyczących m.in. historii nauk filologicznych znajduje się na stronie www.kolekcja.lwowska.uni.wroc.pl.

Brakuje współczesnych monografii o szerszym zakresie chronologicznym i rzeczowym, które byłyby poświęcone wyłącznie historii filologii klasycznej (ostatni artykuł na ten temat autorstwa J. Smereki *Filologia klasyczna w Uniwersytecie Lwowskim do czasów Zygmunta Węciewskiego i Ludwika Ćwiklińskiego* pochodzi z 1937 r. („Eos” 38, s. 61–75) czy orientalistyki (realizacji nie doczekała się monografia zapowiadana w 1985 r. przez T. Lewickiego w *Orientalistyce lwowskiej przed pół wiekiem*, „Przegląd Orientalistyczny” 1–4, s. 3–7). Na swojego badacza czekają także dzieje filologii słowiańskiej, filologii germańskiej, filologii romańskiej i po części filologii angielskiej. Nie lepiej rzecz się ma z opracowaniami poświęconymi poszczególnym filologom pracującymi na Uniwersytecie Lwowskim (czasami przez całe życie). Na poważne i dogłębne potraktowanie zasługuje wielu wybitnych lwowskich uczonych, m.in. historyk literatury Wilhelm Bruchnalski, filolog klasyczny Zygmunt Węciewski, multilingwista Andrzej Gawroński, orientalista Stefan Stasiak czy romanista Edward Porębowicz (por. Z. Czerny, *Edward Porębowicz. Poeta i uczyony*, „Prace Polskiego Towarzystwa Neofilologicznego” 1937, 8, s. 3–16). Gruntownego opracowania doczekał się kierownik Katedry Filologii Angielskiej Władysław Tarnawski (zob. m.in. T. Pudłocki, *Szekspir i Polska. Życie Władysława Tarnawskiego (1885–1951)*, Rzeszów 2023).

Mamy nadzieję, że niniejszy tom zainspiruje do dalszych badań nad historią nauk filologicznych i będzie dobrym punktem wyjścia do dalszych badań dotyczących tej dziedziny. Zależało nam, aby to właśnie filolodzy – specjaliści w swoich dziedzinach – przez pryzmat indywidualnych karier lwowskich uczonych scharakteryzowali ich osiągnięcia i wskazali obszary zainteresowań naukowych, zaangażowanie w życie społeczne i polityczne, ocenili wkład lwowskich uczonych w rozwój danej dyscypliny, a także zwrócili uwagę na tematy jeszcze nieodkryte i te warte dalszej analizy.

W pierwszych dwóch artykułach – poprzedzonych wspaniałe udokumentowanymi rozważaniami Adama Redzika na temat podstaw prawno-administracyjnych, na jakich działała lwowska *Alma Mater* – omówiona została tradycja badań literaturoznawczych skoncentrowanych wokół literatury polskiej i historii jej wykładania na nowo powołanej w 1817 r. Katedrze Języka i Literatury Polskiej do momentu wyjazdu lwowskich uczonych do Polski po drugiej wojnie światowej. W artykule pierwszym Ewa Grzęda zwróciła uwagę m.in. na dydaktyczną, naukową i edytorską aktywność Antoniego Małeckiego, ważną zarówno dla lwowskiej uczelni, jak i dla ogólnopolskich badań polonistycznych.

Omówiła m.in. dorobek naukowy Romana Pilata, jego nowatorski sposób prowadzenia badań literaturoznawczych i wkład w powstanie lwowskiej szkoły historycznoliterackiej, dokonania mickiewiczologa Wilhelma Bruchnalskiego oraz wybitnego poety i tłumacza Jana Kasprowicza. W artykule drugim Mariusz Chrostek przedstawił losy literaturoznawców polonistów, którzy zaczynali swoje kariery jeszcze przed rokiem 1918, a kontynuowali je na Uniwersytecie Jana Kazimierza, m.in. osiągnięcia Juliusza Kleina – jednego z najwybitniejszych badaczy literatury polskiej; Eugeniusza Kucharskiego, najlepszego w międzywojennej Polsce znawcy Fredry i twórcy własnej metodologii badania dzieła literackiego; Kazimierza Kolbuszewskiego, którego zainteresowania badawcze skupiają się przede wszystkim na literaturze staropolskiej. Przybliżył także sylwetki docentów habilitowanych w dwudziestoleciu, m.in. Stefana Vrtela-Wierczyńskiego czy Stefani Skwarczyńskiej, a także asystentów, m.in. Janiny Garbaczowskiej czy Władysława Florjana. Z tymi artykułami ściśle łączy się tekst trzeci autorstwa Anny Dąbrowskiej i Anny Burzyńskiej-Kamienieckiej, dotyczący historii językoznawstwa polskiego. Zostały w nim opisane losy Antoniego Kaliny, autora m.in. pierwszej gramatyki historycznej języka polskiego; Adama Kryńskiego – współautora *Słownika języka polskiego*; Kazimierza Nitscha – jednego z najwybitniejszych wówczas dialektologów; wersolog Marii Dłuskiej czy onomasty Witolda Taszyckiego, ostatniego kierownika Katedry Języka Polskiego na Lwowskim Państwowym Uniwersytecie im. Iwana Franki. Niektórzy z polonistów językoznawców byli jednocześnie sławistami. Poświęcono im dwa kolejne artykuły. Bartosz Juszcak zaprezentował dokonania naukowe i dydaktyczne m.in. wspomnianych już wcześniej lingwistów oraz Tadeusza Lehra-Spławińskiego, jednego z najwybitniejszych sławistów, promotora późniejszych znanych językoznawców, m.in. Zdzisława Stiebersa czy Stanisława Bąka. Przedstawił również lektorów języków słowiańskich, m.in. Bolesława Czuruka i Jana Mierzwę, asystentów Władysława Kuraszkiewicza, Stanisława Rosponda, Mariana Jakóbca, którzy zaczynali swoje kariery naukowe we Lwowie, a kończyli już po wojnie na Uniwersytecie Wrocławskim. Artykuł szósty napisany przez Helenę Sojkę-Masztalerz dotyczy historii filologii ukraińskiej, zwanej wówczas ruską. Filologia ta miała swoją długą historię, która rozpoczęła się w 1849 r. wraz z utworzeniem Katedry Języka i Literatury Ruskiej na Uniwersytecie Lwowskim. Autorka przedstawiła dokonania m.in. Jakuba Hołowackiego – profesora tejże Katedry i jej pierwszego kierownika (1849–1867) oraz ukraińskiego działacza, współtwórcy Ruskiej Trójcy – ugrupowania społeczno-kulturalnego działającego w pierwszej połowie XIX w., a także osiągnięcia sławisty i etnografa Emiliana Ogonowskiego – następcy Hołowackiego w tej Katedrze (1867–1894). Szczegółowo zaprezentowała funkcjonowanie filologii ukraińskiej w II Rzeczypospolitej, kiedy jej wieloletnim kierownikiem był Jan Janów (od 1927 do 1939 r.), zaś lektorami języka ukraińskiego m.in. Jerzy Zarzycki i Illia Kokorudz. Inne artykuły

problemowe w tym tomie poświęcone zostały kolejnym dyscyplinom. W artykule siódmym Jakub Pigoń omówił dzieje akademickiej filologii klasycznej na przykładzie m.in. wybitnych hellenistów i latynistów, ich dokonań naukowych, osiągnięć w dydaktyce uniwersyteckiej i środowiska, które tworzyli wraz ze swoimi współpracownikami. Scharakteryzował historię filologii klasycznej na Uniwersytecie Józefińskim, w Liceum Lwowskim, gdzie po kilkuletniej przerwie ponownie zaczął wykładać przedmioty klasyczne (w tym grekę) oraz na Uniwersytecie Franciszkańskim od 1817 do 1871 r., kiedy na Katedrę Filologii Klasycznej powołano po raz pierwszy Polaka – Zygmunta Węclewskiego. Zaprezentował sylwetki wybitnych filologów klasycznych, m.in. Ludwika Ćwiklińskiego, Stanisława Witkowskiego, Jerzego Kowalskiego, Bronisława Kruczkiewicza, Jana Sajdaka czy Ryszarda Ganszyńca. Autor kolejnego artykułu Markus Eberharter scharakteryzował dzieje filologii germańskiej, w tym kształcenie nauczycieli języka niemieckiego (początkowo głównie na potrzeby monarchii austro-węgierskiej) i opisał problemy z obsadzaniem stanowiska kierownika katedry. Omówił kłopoty germanistów z miejscowym środowiskiem akademickim, zwłaszcza po 1871 r., kiedy oficjalnymi językami nauki stały się języki polski i ukraiński, a niemiecki zaczął być wypierany z życia uniwersyteckiego. Eberharter przedstawił lwowskie środowisko akademickie tworzone przez germanistów, do którego należeli m.in. August Sauer, Ryszard Werner, Wiktor Dollmayr, Emil Petzold czy Zdzisław Żygulski. Artykuł kolejny autorstwa Tomasza Krzyżowskiego to kompendium wiedzy na temat rozwoju orientalistyki lwowskiej, ze szczególnym uwzględnieniem powstania Instytutu Orientalistycznego i studiów orientalistycznych w dwudziestoleciu międzywojennym. Autor scharakteryzował w nim m.in. działalność indoeuropeisty i autora pierwszego podręcznika do sanskrytu Andrzeja Gawrońskiego, orientalisty Mojżesza Schorra, orientalisty i specjalisty od języków mongolskich Władysława Kotwicza, orientalisty i indologa Stefana Stasiaka oraz wielu lektorów i wykładowców, których zainteresowania naukowe dotyczyły obszaru Bliskiego Wschodu, Azji oraz Zachodniej i Północnej Afryki. Przedostatni artykuł pierwszego tomu monografii to historia lwowskiej romanistyki napisana przez Beatę Baczyńską i Ewę Krystynę Kulak. Autorki omówiły działalność naukową i dydaktyczną Edwarda Porębowicza i jego ucznia Zygmunta Czernego. Prześledziły losy Katedry Filologii Romańskiej od jej powstania w 1900 r. aż do lat 30. XX w. Scharakteryzowały wpływ tych dwóch uczonych na rozwój studiów romanistycznych nie tylko na Uniwersytecie Jana Kazimierza, lecz także na kształcenie przyszłych romanistów w całej Polsce. Omówiły działalność filologów związanych z tą Katedrą, m.in. Jerzego Kuryłowicza, Anny Czeżowskiej, Emila Biedrzyckiego, a także lektorów języka francuskiego, m.in. Stefana Glixellego czy André Lureau. Tom zamyka tekst Mirosławy Podhajeckiej dotyczący filologii angielskiej. W sposób wyczerpujący autorka przedstawiła początki nauczania

języka angielskiego i losy poszczególnych lektorów, m.in. Józefa Kropiwnickiego, Pawła Postela, Frederica Buttlera, a także asystentów, np. Klary Blumenfeld, Izydora Ledera, Danieli Suchisław czy Jana Goldmana. Omówiła osiągnięcia naukowe szekspirologa Władysława Tarnawskiego i nieproste decyzje, które podejmował jako publicysta i działacz polityczny.

Tom jest opracowaniem zbiorowym, wspólnym dziełem badaczy różnych dziedzin nauki i pochodzących z ośrodków naukowych w Polsce: Krakowa, Rzeszowa, Wrocławia i Warszawy.

Wspólnie z autorami artykułów podjęliśmy decyzję o wyborze kryterium chronologicznego jako zapewniającego wewnętrzną spójność monografii. Zależało nam na ujednoczeniu narracji, chociaż brałyśmy pod uwagę preferencje autorów, ich stosunek do analizowanych zagadnień, specyfikę opisywanej epoki, znaczenie nauk filologicznych i wkład lwowskiej kadry naukowo-dydaktycznej w rozwój nauki. Wiele uwagi poświęcono zwłaszcza dwóm okresom: latom 1869–1914, kiedy Uniwersytet Lwowski był jednym z najważniejszych ośrodków badań historyczno-filologicznych w tej części Europy, oraz latom 1918–1939, kiedy istniało niepodległe państwo polskie i związane z tym nowe realia, m.in. edukacyjne, organizacyjne, kadrowe, w jakich znalazła się lwowska uczelnia. Mniej miejsca poświęcono dwóm skrajnym etapom: pierwszemu – początkom nauk filologicznych do lat 60. XIX w., kiedy zazwyczaj wykłady były prowadzone przez jednego profesora, a także ostatniemu – okresowi sowietyzacji i ukrainizacji uczelni od 1939 r. do exodusu polskich uczonych w 1946 r.

Przy omawianiu poszczególnych etapów w dziejach nauk humanistycznych oraz sylwetek uczonych autorzy byli proszeni o ograniczenie się do faktów biograficznych, przede wszystkim tych związanych z Uniwersytetem Lwowskim, kosztem opisywania szerokiego tła historyczno-politycznego. Chciałyśmy, aby traktowali zdigitalizowane w ramach projektu bogate zasoby archiwalne jako bazę źródłową swoich opracowań, odwoływali się do teczek osobowych i powoływali na konkretne dokumenty w nich zawarte, a po inne materiały sięgali w ograniczonym zakresie. Takie podejście daje czytelnikowi niepowtarzalną możliwość nie tylko zapoznania się z opracowaniem danego zagadnienia, ale stwarza wyjątkową okazję kontaktu z samym źródłem – wiarygodnym dokumentem, do którego odnosi się badacz.

Monografia jest ograniczona cezurami: wydaniem przez króla Jana II Kazimierza Wazę dyplomu przekształcającego Kolegium jezuickie we Lwowie w uniwersytet oraz rokiem 1946, kiedy większość polskiej kadry naukowej, nie godząc się na nowy porządek polityczny, opuściła Lwów.

Redakcja wykazała się dużą determinacją przy pozyskaniu materiału ilustracyjnego do całej monografii. Stanowią go głównie zdigitalizowane materiały archiwalne,

m.in. fotografie legitymacyjne, świadectwa, dyplomy, różnorakie pisma kierowane do władz państwowych i uczelnianych, telegramy, pieczęcie itp. Artykuły problemowe wzbogacono o współczesne zdjęcia wybranych budynków uniwersyteckich i domów, w których mieszkali przedstawiciele lwowskiej nauki przywołani w monografii, oraz zdjęcia wybranych nagrobków uczonych spoczywających na cmentarzu Łyczakowskim we Lwowie. Każda z tych lokalizacji jest potwierdzona w kartach ewidencyjnych znajdujących się w teczkach osobowych (w przypadku adresu) albo w księgach cmentarnych (oryginały ksiąg znajdują się w Państwowym Archiwum Obwodu Lwowskiego).

Liczymy na to, że trzatomowa monografia w formie e-booka, dzięki edytorsko atrakcyjnemu oraz źródłowo innowacyjnemu opracowaniu, będzie użyteczna naukowo. Poszerzy i uzupełni dotychczasową wiedzę o nowe informacje (m.in. nieznane lub mało znane postaci i fakty), a także przyczyni się do popularyzacji wiedzy o lwowskiej uczelni zarówno w kraju, jak i za granicą. Wierzmy, że zastosowane w naszej monografii interaktywne linki z bezpośrednim dostępem do źródeł cyfrowych dotychczas niepublikowanych na taką skalę umożliwią użytkownikom łatwe dotarcie do dokumentów archiwalnych.

Oprócz linków podanych w poszczególnych artykułach problemowych (za pomocą których można sięgnąć do danejteczki osobowej lub konkretnego dokumentu) po tomie trzecim monografii zamieszczono w formie dwóch aneksów całościowe interaktywne inwentarze jednostek archiwalnych przechowywanych w dwóch lwowskich archiwach. Pierwszy z nich to Inwentarz opisu 5: *Sprawy personalne grona profesorskiego i urzędników* stanowiący część Zespołu 26: Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie, który znajduje się w Państwowym Archiwum Obwodu Lwowskiego (ukr. Державний архів Львівської області – DALO), z kolei drugi to Inwentarz opisu 1: *Sprawy osobowe pracowników* jako część Zespołu P-119: Lwowski Państwowy Uniwersytet im. Iwana Franki, który znajduje się w Archiwum Lwowskiego Narodowego Uniwersytetu im. Iwana Franki (ukr. Львівський національний університет імені Івана Франка – ALNUIF).

Poza opisanymi powyżej dwoma sposobami dotarcia do zdigitalizowanych materiałów źródłowych, tzn. 1) posłużeniem się linkiem, który znajduje się w przypisie dolnym w artykule problemowym i odnosi się do całejteczki osobowej lub konkretnego dokumentu; 2) wykorzystaniem interaktywnych inwentarzy zamieszczonych po tomie trzecim i linku znajdującego się przy danym nazwisku – dostęp do inwentarzy można także uzyskać przez stronę: <https://archiw.uwr.edu.pl/> – Archiwum cyfrowe Uniwersytetu Wrocławskiego. Korzystając z Archiwum cyfrowego UW, użytkownik nie tylko ma dostęp do dokumentów archiwalnych, lecz także do ich archiwalnego opracowania w systemie ATOM (Access to Memory). Dzięki sporządzonym tagom może segregować wybrane treści.

W trakcie pracy nad monografią i inwentarzami pojawiły się różne problemy związane z zapisem nazwisk i imion. Autorzy artykułów problemowych, archiwiści,

bibliotekarze i informatycy musieli wspólnie wypracować sposób zapisu poszczególnych jednostek archiwalnych, aby ostateczny opis tworzył spójną całość, a czytelnik nie otrzymał na przykład tego samego nazwiska (które jest najważniejszym elementem identyfikującym daną osobę) w kilku wersjach – innej w monografii, a innej w inwentarzach, tym bardziej że nazwa jednostki archiwalnej jest jednocześnie imieniem i nazwiskiem konkretnej osoby. Rozbieżności w zapisie sygnalizujemy m.in. podaniem przy pierwszym przywołaniu nazwiska informacji w nawiasie, np. *Ludwik Bazylow* (w DALO jako *Ludwik Bazylów*), *Karol Piechórski* (w DALO jako *Karol Piechorski*), *Mohammed Sadyk Bej Agabekzadeh* (w DALO jako *Sadyk Bej*), *Camille Souyris* (w DALO jako *Kamil Souyris*). Ta nawiasowa informacja odnosi się zarówno do opisu jednostki archiwalnej, czyli okładki, jak i zawartości samej teczki osobowej znajdującej się w DALO. Szczegółowo omawiamy tę kwestię w aneksie zamieszczonym po tomie trzecim.

Zgodnie z opisem archiwalnym figurującym na okładce teczki osobowej i zasadami stosowanymi przez archiwistów przy opracowywaniu dokumentów przyjęliśmy, że nie używamy nazwisk żeńskich zakończonych na *-owa*, *-ówna*, zwyczajowo utworzonych od nazwiska męża lub ojca za pomocą tych przyrostków. Ponieważ jednak takie formy nazwisk funkcjonują w obiegu naukowym, więc przy pierwszym przywołaniu nazwiska podajemy tę formę w nawiasie, np. *Maria Kokoszyńska-Lutman* (*Kokoszyńska-Lutmanowa*), *Łucja Charewicz* (*Charewiczowa*), *Janina Orosz* (*Oroszówna*). Niektóre nazwiska pojawiające się w inwentarzach występują także m.in. w Narodowym Uniwersalnym Katalogu Centralnym (NUKAT), w Międzynarodowym Standardowym Identyfikatorze Nazwy (ISNI) czy w międzynarodowej kartotece Virtual International Authority File (VIAF). W monografii przy każdym nazwisku dodajemy daty życia, a w inwentarzach jeszcze inne informacje pozwalające zidentyfikować daną osobę.

W przypadku zapisu imion obcego pochodzenia typu *Marja*, *Zofja*, *Maksymiljan*, *Jakób*, *Dyonizy*, *Marjan* odnoszących się do Polaków zastosowałyśmy współczesną ortografię zgodnie z reformą ortograficzną z 1936 r., która wprowadziła taki zapis, jaki mamy obecnie : *Maria*, *Zofia*, *Maksymilian*, *Jakub*, *Dionizy*, *Marian*. Wpływ tej reformy widać w niektórych dokumentach archiwalnych. Przed tą datą i po niej występują dwa różne zapisy.

Rozstrzygnięcia wymagał także problem zapisu nazwisk i imion obcych. Inwentarze poprzedzone są aneksem zawierającym szczegółowe zasady transliteracji, transkrypcji, odmiany nazwisk oraz imion zapisanych alfabetem cyrylicy. W przypadku nazwisk historycznych (głównie tych od XVII do końca XIX w.) znanych w wersji polskiej wykorzystujemy polską wersję ich zapisu (zob. Inwentarz DALO 2024). W przypadku ukraińskich oraz rosyjskich nazwisk występujących w inwentarzu sporządzonym już po ukraińsku w Archiwum Lwowskiego Narodowego Uniwersytetu im. Iwana Franki (zob. Inwentarz

ALNUIF 2024) spolszczono tylko zakończenia nazwisk. Przy pierwszym wystąpieniu nazwiska obcego podajemy także jego pisownię oryginalną, np. *Henryk Zeissberg* (niem. *Heinrich Ritter von Zeissberg*), *Izydor Szaranewycz* (ukr. *Ісидор Шараневич*).

Pojawiła się także potrzeba rozstrzygnięcia niektórych problemów terminologicznych. Z autorami poczyniono pewne ustalenia. W monografii używamy przede wszystkim etnonimu *Ukrainiec* i przymiotnika *ukraiński*, zachowując etnonim *Rusin* i przymiotnik *ruski* (*rusiński*) jedynie w cytatach oraz przywoływanych oficjalnych dokumentach państwowych pochodzących z lat 30. XX w. W przypadku tych najwcześniejszych dziejów Uniwersytetu Lwowskiego sporadycznie używamy podwójnego zapisu *Rusin (Ukrainiec)*, *ruski (ukraiński)*, wskazując jednoznacznie poprzez kontekst, że chodzi o Ukraińców.

Używamy nazwy Uniwersytet Lwowski w odniesieniu do całego omawianego okresu – od początku powstania uczelni aż do czasów współczesnych traktując ją jako swoisty hiperonim. Autorzy starali się posługiwać nazwami odpowiednimi dla danej epoki, m.in. Akademia Lwowska (1661–1773), Uniwersytet Józefiński (1784–1805), Liceum Lwowskie (1805–1817), Cesarsko-Królewski Uniwersytet im. Cesarza Franciszka I (1817–1918), Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie (1919–1939), od 1939 r. Lwowski Państwowy Uniwersytet im. Iwana Franki, Podziemny Uniwersytet Jana Kazimierza (1941–1944), a od 1991 r. Lwowski Narodowy Uniwersytet im. Iwana Franki.

W całej monografii cytaty i tytuły pozycji bibliograficznych zostały podane w formie uwspółcześnionej z wyjątkiem dawnych form fleksyjnych, które zachowano. Nazwy jednostek organizacyjnych uczelni: zakładów, seminariów i katedr zostały zapisane dużymi literami.

Do pomocniczych sił naukowych na Uniwersytecie Jana Kazimierza należał m.in. asystent, którego określano – jak wynika z wniosków o zatrudnienie na uczelni – mianem „asystenta starszego” i „asystenta młodszego”. Ten szyk wyrazów został w monografii zachowany, ponieważ przymiotniki te miały cechę kategoryzującą.

Nie stosujemy nazwy ukraińskiej *fond*, zamiast niej używamy polskiego odpowiednika – zespół. Posługujemy się wymiennie nazwami *teczka osobowa*, *teczka personalna* i *sprawa* na określenie podstawowej jednostki archiwalnej.

Monografia – mimo znacznych rozmiarów – nie wyczerpuje tematu, jakim są dzieje lwowskiej humanistyki oraz działalność naukowo-dydaktyczna, organizacyjna i społeczna wykładowców lwowskiej *Alma Mater*. Celem tego tomu jest pokazanie dziejów części lwowskiej humanistyki, jej znaczenia i miejsca w strukturze Uniwersytetu Lwowskiego głównie przez pryzmat indywidualnych osiągnięć m.in. filologów polskich i klasycznych, romanistów, germanistów, orientalistów, sławistów i anglistów, a przede wszystkim zwrócenie uwagi, jak niewyczerpanym źródłem wiedzy są archiwalia.

Na gruncie polskim tego typu publikacja jest przedsięwzięciem prekursorskim, więc jako zespół autorów, archiwistów i informatyków nie mieliśmy możliwości korzystania z doświadczeń innych. Redakcja bierze na siebie pełną odpowiedzialność za niedociągnięcia. Zdajemy sobie sprawę, że w przypadku tak wielkiego projektu zawsze można: napisać więcej, podać pełniejszą listę nazwisk czy pozycji bibliograficznych, skomentować głębiej i pokazać szersze tło zjawiska. Mamy nadzieję, że ta monografia ożywi dyskusję wśród badaczy i wytyczy nowe szlaki opracowania fascynujących dzieł lwowskiej uczelni.

Monografia powstała w ramach konkursu ogłoszonego przez Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego pod nazwą Narodowy Program Rozwoju Humanistyki – Dziedzictwo narodowe I/2017 (0170/NPRH6/H11/85/2018), zrealizowanego przez Instytut Filologii Polskiej Uniwersytetu Wrocławskiego.

* * *

Redaktorki składają gorące podziękowania wszystkim, którzy przyczynili się do powstania tego dzieła, w sposób szczególnie lwowskim archiwistom Państwowego Archiwum Obwodu Lwowskiego oraz Archiwum Lwowskiego Narodowego Uniwersytetu im. Iwana Franki, bez których poświęcenia i determinacji w czasie pandemii i toczącej się pełnoskalowej wojny w Ukrainie nie doszłoby do zakończenia projektu.

Dziękujemy także pracownikom Archiwum Uniwersytetu Wrocławskiego oraz Pracowni Reprografii i Digitalizacji Biblioteki Uniwersyteckiej we Wrocławiu.

Dziękujemy również naukowcom, których badania i powstałe w ich wyniku artykuły złożyły się na monografię. Mamy nadzieję, że udział w projekcie został przez nich uznany za wspaniałą przygodę intelektualną – mieli dostęp do dokumentów, których część badaczy przedtem nie znała, mogli czerpać z nich informacje gdzie indziej niedostępne, przedzierać się przez nie zawsze czytelne pismo odręczne, rozkoszować się ciekawostkami z życia uczonych i innych pracowników Uniwersytetu Lwowskiego.

Chcemy podziękować również recenzentom za wnikliwe uwagi, które zadecydowały o ostatecznym kształcie niniejszej monografii.

Specjalne podziękowania należą się rektorom Uniwersytetu Wrocławskiego Markowi Bojarskiemu, Adamowi Jezierskiemu oraz Robertowi Olkiewiczowi, a także dziekanowi Wydziału Filologicznego Marcinowi Cieńskiemu za wspieranie naszej inicjatywy i działań na każdym etapie realizacji projektu.

Dziękujemy także Wołodomyrowi Melnykowi, rektorowi Lwowskiego Narodowego Uniwersytetu im. Iwana Franki.

*Anna Dąbrowska
Helena Sojka-Masztalercz*

Przedstawiona mi do recenzji publikacja znacznie poszerza naszą wiedzę o rozwoju nauk filologicznych i kształtowaniu się poszczególnych struktur na uniwersytecie we Lwowie. Po raz pierwszy do obiegu naukowego wprowadzone zostały informacje dotąd trudno lub w ogóle niedostępne. Wielką dodatkową zaletą publikowanych w tomie studiów jest to, że nawet czytelnik mniej zorientowany dostaje w poszczególnych studiach skrótowe, ale przecież wnikliwe i precyzyjne wprowadzenie w aktualny stan badań, przez co pogłębia swoją kompetencję i może odnieść większy zysk poznawczy z samodzielnego studiowania źródeł.

Z recenzji dr. hab. Elżbiety Dzikowskiej, em. prof. Uniwersytetu Łódzkiego

[...] recenzowane teksty oprócz walorów stricte naukowych i poznawczych są w mojej opinii dobitnym przejawem stale żywych i ważnych dla nas związków współczesnej humanistyki polskiej z grodem Lwa. Dodatkowym, ale niezmiernie ważkim, argumentem przemawiającym za publikacją monografii *Alma Mater Leopoliensis. Dzieje humanistyki lwowskiej 1661–1946* (z dwoma interaktywnymi inwentarzami) jest również fakt, że blask dokonań nauki lwowskiej w okresie międzywojennym został z powodzeniem przeniesiony po 1946 r. do odrodzonej Polski, gdyż liczni uczeni zasilili swoim dorobkiem oraz intelektem liczne ośrodki krajowe, wśród których naczelne miejsce zajmuje Uniwersytet Wrocławski.

Z recenzji wydawniczej dr. hab. Michała Sarnowskiego, em. prof. Uniwersytetu Wrocławskiego

Fenomen Uniwersytetu Lwowskiego wciąż przyciąga uwagę badaczy i szerokiego grona czytelników, którzy doszukują się w jego historii interesujących szczegółów i bardziej uniwersalnego przesłania. Barwne biografie wybitnych uczonych związanych z tą uczelnią poruszają naszą wyobraźnię i stanowią źródło inspiracji. Kim byli ludzie, których dorobek wciąż budzi uznanie, mimo że od czasu ich twórczej pracy upłynęło już wiele lat? Jakie były ich główne kierunki zainteresowań naukowych i dydaktycznych? W jakich dziedzinach mieli największe osiągnięcia? W czym konkretnie zasłużyli się przedstawiciele nauk filologicznych? Jaki wpływ na rozwój Uniwersytetu Lwowskiego i swoich dyscyplin naukowych wywarli literaturoznawcy i językoznawcy? Kogo z nich zaliczymy do najwybitniejszych postaci świata nauki i dlaczego? Wszyscy poszukujący odpowiedzi na którekolwiek z tych pytań otrzymali właśnie dzieło, które wydatnie im w tym pomoże. Jest to opracowanie nie tylko dające gotowe odpowiedzi na ważne pytania. Fundamentalne znaczenie posiada również komponent źródłowy, który sprawia, że drogę rozpoczętą razem z redaktorkami oraz autorami i autorkami temu możemy kontynuować sami, eksplorując nieznaną dotąd źródła archiwalne. Bogaty zasób wiedzy i nowoczesna formuła tego wydawnictwa naukowego sprawiają, że zasługuje ono na najwyższą ocenę. Posiada ono charakter pionierski. W znaczącym stopniu uzupełnia wszystko to, co dotychczas nam zaproponowano. Praca została przygotowana profesjonalnie i pieczołowicie. Jej publikacja wymagała bardzo dużego wysiłku i determinacji. Wyrażam najwyższe uznanie dla Zespołu Redaktorskiego i Autorskiego. Otrzymałobyśmy dzieło, które na zawsze zostanie odnotowane w annałach nauki polskiej i światowej.

*Z recenzji wydawniczej prof. dr. hab. Łukasza Tomasa Sroki,
Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie*

ISBN 978-83-956474-3-7(całość)

ISBN 978-83-956474-4-4 (t.1)